

Piotr Borek<http://orcid.org/0000-0003-3031-7722>

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

piotr.borek@up.krakow.pl**Michał Rogoź**<http://orcid.org/0000-0002-8041-0610>

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

michal.rogoz@up.krakow.pl

DOI: 10.35765/pk.2024.4401.24

Utwory literackie w lwowskim „Wiek Młodym” (1893–1904)

STRESZCZENIE

Przeprowadzono analizę ilościową i jakościową utworów literackich publikowanych w „Wiek Młodym” – lwowskim piśmie dla dzieci i młodzieży z przełomu XIX i XX w. Ustalono, że około 180 czynnych autorów pochodziło nie tylko z Galicji, ale także z innych zaborów lub przebywało na emigracji. Publikowana literatura cechowała się dużym zróżnicowaniem gatunkowym (powieści, opowiadania, wiersze, utwory dramatyczne). „Wiek Młody” miał wymowę patriotyczną. Dominowały w nim tematy wychowawcze i historyczne, często nawiązujące do aktualnych wydarzeń. Czasopismo realizowało funkcje inicjacji literackiej, edukacyjną i wychowawczą, dostarczając młodym czytelnikom różnorodnych wypowiedzi literackich w konwencji pozytywistycznej.

SŁOWA KLUCZE: „Wiek Młody”, czasopismo, dzieci, literatura, autorzy, tematyka

ABSTRACT

Literary Works in the Lviv *Wiek Młody* (1893–1904)

A quantitative and qualitative analysis was conducted on literary works published in *Wiek Młody* [*The Young Age*], a Lviv magazine for children and youth at the turn of the 20th century. It was determined that around 180 active authors hailed not only from Galicia, but also from other partitions or were in exile. The published literature was characterized by a wide variety of genres (novels, short stories, poems, dramatic works). *Wiek Młody* had a patriotic character. Predominating themes within it were upbringing and history, often regarding current events. The magazine executed the functions of literary

initiation, educational and pedagogic function, providing young readers with diverse literary expressions in the positivist convention.

KEYWORDS: *Wiek Młody* magazine, children, literature, authors, matters

Wstęp

Począwszy od lat 60. XIX w. na ziemiach polskich nastąpił intensywny rozwój czasopiśmiennictwa dla dzieci i młodzieży. Wynikał on w znacznym stopniu z upowszechnienia się pozytywistycznych poglądów pedagogicznych zakładających w procesie kształcenia korzystanie z różnych środków przekazu. W związku z umasowieniem prasy oraz wzrostem wykształcenia społeczeństwa i zróżnicowaniem jego potrzeb następowała jej coraz większa specjalizacja. Literacki charakter czasopism adresowanych do młodych czytelników wykształcił się już w tym początkowym okresie i stanowił podstawowy model, w jakim realizowano przekaz treści kierowanych do dzieci i młodzieży (Socha, 1990). Zgodnie z humanistycznym przeświadczeniem lektura utworów literackich wpływa na poszerzanie horyzontów myślowych czytelnika, ukazuje istotne wartości i stymuluje rozwój wrażliwości moralnej oraz estetycznej, jest więc w konsekwencji źródłem życiowej mądrości (Myrdzik, Morawska i Latoch-Zielińska, 2016). Dobór odpowiednich utworów stanowił zatem ważny element procesu dydaktycznego, na co zwracano baczną uwagę, począwszy od epoki renesansu (Urbański, 2010). W przypadku młodego adresata lektura treści służyła przede wszystkim inicjacji literackiej, w tym również kształtowaniu określonych postaw i wzorców osobowych oraz ćwiczeniu kompetencji czytelnicznych. Wynikała z tego konieczność doboru określonych gatunków literackich oraz autorów kojarzonych z twórczością dla młodego odbiorcy (Socha, 1990).

Cel podjętych badań stanowi dokonanie rejestracji ilościowej publikowanych na łamach „*Wiek Młodego*” utworów literackich, rozpoznanie kręgu ich twórców oraz przeprowadzenie analizy treści w celu wskazania dominujących wątków tematycznych. Przy identyfikacji autorów wykorzystano m.in. *Bibliografię literatury dla dzieci i młodzieży 1901–1917. Literatura polska i przekłady* (Warszawa 2005) oraz szereg opracowań z zakresu literatury i prasy dla młodego odbiorcy. W procesie badawczym zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę bibliograficzną oraz metodę analizy zawartości prasy.

Wydawany w latach 1893–1904 przez siostry Zofię i Irenę Mrozowickie lwowski dwutygodnik „*Wiek Młody*” był typowym dla swoich czasów pismem dziecięcym prezentującym treści wychowawcze w konwencji

literackiej. Utwory beletrystyczne stanowiły w nim przeważającą część publikacji. Oprócz opowiadań, nowelistyki, poezji, a także cykli powieściowych w piśmie prezentowano również pouczające obrazki stanowiące zbeletryzowaną formę przekazu informacji o charakterze popularnonaukowym lub wychowawczym. Czasopismu towarzyszył też specjalny dodatek dla młodszych dzieci charakteryzujący się podobnymi założeniami literackimi, jednak – jak wykazuje analiza tekstów pod względem gatunkowym – przeważały w nim krótkie opowiadania i dramatyczne scenki (tzw. komedyjki), natomiast mniej było dłuższych form prozatorskich oraz poezji.

Autorzy

W rozpatrywanym okresie na łamach pisma opublikowane zostały teksty 180 autorów, przy czym ukazywały się one z różną częstotliwością i w różnym zakresie czasowym. Z tej liczby utwory około 70 autorów pojawiły się tylko raz. Należy też zauważyć, że spory odsetek tekstów, zwłaszcza drobnych wierszy i opowiadań, stanowiły utwory anonimowe.

Tabela 1. Autorzy najczęściej publikujący utwory literackie w „Wiek Młodym”*

Autor	Liczba tekstów	Lata											
		1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904
Irena Mrozowicka	347	38	27	25	19	19	42	42	22	31	35	41	6
w tym jako Nagoda lub N.....a	141	33	25	25	19	16	11	11	1	0	0	0	0
w tym jako Niebliziński	13	5	0	0	0	0	0	3	0	3	0	2	0
Zofia Mrozowicka	213	23	49	17	13	20	15	13	22	13	8	20	0
Helena Prendowska	116	5	4	21	15	13	8	11	15	5	7	5	7
Zofia Rudnicka Biała Babcia	107	26	21	8	13	19	1	19	0	0	0	0	0
Anna Załęska	59	18	8	3	5	14		11	0	0	0	0	0
Józefa Januszówna	37	0	0	9	6	11	3	4	0	3	1	0	0
Łucyan K.	37	3	5	1	3	0	7	5	1	0	8	4	0
Mieczysława Ślęczkowska	29	12	3	0	0	0	5	0	0	9	0	0	0
Stanisław Nowiński	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27
Adela Suchocka	25	0	0	0	10	2	8	1	0	2	2	0	0
Waleria Stacherska	22	2	7	7	0	0	6	0	0	0	0	0	0
Maria Konopnicka	20	0	2	0	3	0	0	0	0	2	13	0	0
Zuzanna Morawska	20	0	0	10	0	0	1	0	0	4	0	5	0

Ignacy Nowicki I. Nowicki	19	0	0	0	0	0	2	1	3	3	1	5	4
Władysław Belza	19	0	0	1	4	10	1	0	1	0	1	0	1
Amelia Wojowska	18	0	0	0	0	0	0	6	0	0	6	0	6
Regina Pniowierówna	16	0	0	0	3	3	0	0	0	2	8	0	0
Franciszek Marzec Fr Marzec	15	11	1	2	1								

***Boldem** zapisano stosowane przez niektórych autorów/autorki pseudonimy lub kryptonimy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy zawartości czasopisma.

Na liście najczęściej publikujących pierwsze miejsca zajmują obydwie redaktorki pisma (tabela 1), przy czym Irena Mrozowicka wielokrotnie zamieszczała swoje utwory pod pseudonimami Nagoda (w skrócie N....a) lub Niebliżiński. Warto zauważyć, że po 1900 r. zrezygnowała z podpisywania się tym pierwszym pseudonimem, natomiast drugi stosowała jedynie do autoryzowania dziecięcych scenek komicznych. O ile pierwsza z siostr Mrozowickich – Zofia publikowała głównie wiersze, o tyle Irena zamieszczała w „Wiek Młodym” przede wszystkim utwory pisane prozą, a zwłaszcza dłuższe opowiadania drukowane w odcinkach. Wiele z nich zostało wydanych w wersji książkowej w latach 20. i 30. XX w.¹

Ponad 100 tekstów w czasopiśmie zamieściły także Helena Prendowska² oraz spokrewniona z redaktorkami Zofia Rudnicka, stosująca często pseudonim Biała Babcia³. Pierwsza z tych autorek specjalizowała się w krótkich moralizujących powiastkach z codziennego życia, twórczość drugiej w przeważającej większości stanowiły dłuższe opowiadania historyczne pisane w formie dialogu, publikowane w częściach w kolejnych numerach pisma. Zofia Rudnicka aktywnie współpracowała z „Wiek Młodym” do 1899 r., potem ze względu na stan zdrowia wycofała się

1 Wymienić tu można *Echo* (1926), *Marzenie Julka* (Warszawa 1907, Lwów 1933), jak również tekst opublikowany w „Wiek Młodym” pod tytułem *Siostra Marta*, który doczekał się dwóch wydań książkowych pod odmiennymi tytułami: *Za kłasztorną furką* (1925) i *Ilona na pensji* (1929). Podobnie w lwowskiej serii „Biblioteczka Teatralna dla Dzieci i Młodzieży” ukazywały się w latach 20. i 30. drobne utwory dramatyczne.

2 Helena Prendowska (1854–1928), nauczycielka i prywatna publicystka, córka Józefa i Jadwigi Prendowskiej łączniczki generała Langiewicza w Powstaniu Styczniowym. Właścicielka pierwszej księgarni publicznej w Ostrowcu Świętokrzyskim. Mieszkała w dworze w Czyżowie Szlacheckim na Kielecczyźnie. Por. J. Kowalczyk, Czyżów Szlachecki [dokument elektroniczny], dostęp: <http://powstanie1863.zsi.kielce.pl/index.php?id=c13>, N. Zięba, Miejskie Centrum Kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim [dokument elektroniczny], dostęp: <https://www.facebook.com/140717669314091/posts/3233851373334023/>

3 Urodzona w Sokolówce córka Franciszka Mrozowickiego i Nikodemy Teresy z Jaxa-Malachowskich. W młodości związana była z poetą Kornelem Ujejskim, ale związek małżeński nie doszedł do skutku ze względu na megalomanię.

z życia literackiego i przebywała w swoim majątku w Strzałkach (Gajkowska, 1989). Do tego czasu publikowała też w lwowskim piśmie Anna (Ślubicz) Załęska, daleka kuzynka siostr redakterek.

Z powyższych ustaleń wynika, iż w pierwszym okresie historii pisma korzystano w szerokim zakresie z kontaktów literackich o charakterze rodzinnym. Niemniej jednak w „Wiek Młodym” pojawiały się utwory literackie znanych w owym czasie twórców literatury dla dzieci i młodzieży. Wymienić tutaj należy przede wszystkim Marię Konopnicką i Władysława Bełzę, a więc autorów i dzisiaj zaliczanych do klasyków literatury dziecięcej, oraz mniej obecnie rozpoznawane pozytywistyczne pisarki, takie jak Jadwigę Papi⁴ publikującą utwory zazwyczaj pod pseudonimem Teresa Gałęzowska, Zuzannę Morawską⁵ – autorkę powiastek dla dzieci oraz opowieści historycznych dla młodzieży, Zofię Bukowiecką piszącą powieści historyczne i obyczajowe, wprowadzającą do swoich utworów liczne postacie ludowe⁶, a także Marię Weryho – autorkę opowiadań o tematyce przyrodniczej⁷.

Zamieszczane na łamach „Wiek Młodego” utwory literackie należały do twórców reprezentujących przynajmniej trzy różne pokolenia literackie. Nie tak rzadko pojawiają się w czasopiśmie teksty romantyków (np. Adama Mickiewicza⁸, Teofila Lenartowicza, Wincentego Pola, Kornela Ujejskiego, Narcyzy Żmichowskiej, Stanisława Jachowicza). Większość z nich ma charakter okolicznościowy i stanowi rodzaj hołdu lub przypomnienia o literackiej spuściźnie lat minionych. Przykładem późnego utworu romantycznego jest okolicznościowy wiersz Karola Brzozowskiego⁹

---

4 Pisarka i nauczycielka, współpracowniczka warszawskiego „Przyjaciela Dzieci”, autorka powieści obyczajowych i historycznych przeznaczonych głównie dla dziewcząt z wyraźnymi tendencjami organicznikowskimi (Kuliczkowska i Tylicka, red., 1979; Markiewicz, 2009).

5 Mieszkanca mazowieckiej Mławy, działaczka Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności i współorganizatorka pensji zwanej Szkołą Rzemiosł (Kuliczkowska i Tylicka, red., 1979; Markiewicz, 2009).

6 Podobnie jak obie poprzednie pochodziła z Królestwa Polskiego. Współpracowała z warszawskimi pismami „Przyjaciel Dzieci” i „Wieczory Rodzinne”. Brała udział w działalności Polskiej Macierzy Szkolnej. Pracowała też jako nauczycielka domowa w prowincjonalnych miastach ówczesnego zaboru rosyjskiego: Radomiu i Dąbrowie Górniczej (Kuliczkowska i Tylicka, red., 1979; Markiewicz, 2009).

7 Znana głównie jako pedagog i prekursorka wychowania przedszkolnego związanego z praktyką freblowską. Organizatorka pierwszego przedszkola oraz seminarium dla wychowawczyń przedszkoli. Założycielka i główna redaktorka czasopisma „Wychowanie Przedszkolne” w okresie międzywojennym (Moraczewska, 2015; Markiewicz, 2009).

8 Jubileuszowy numer 10 z 20 maja 1898 r. poświęcono postaci Adama Mickiewicza, publikując liczne fragmenty jego dzieł: *Dziady*, *Pan Tadeusz*, *Sonet* *krymskie*.

9 Był powstańcem wielkopolskim i styczniowym. Znał się osobiście z Adamem Mickiewiczem, którego poznał w Paryżu. Trzydzieści lat spędził na emigracji, głównie na Bliskim Wschodzie,

napisany z okazji jubileuszu ślubów Jana Kazimierza, a nawiązujący do słów *Bogurodzicy*. Oprócz szeroko reprezentowanego pokolenia pozytywistów (np. Bolesław Prus, Zygmunt Miłkowski, Jadwiga Papi) obecni są także w „Wiek Młodym” młodszy autorzy związani z nurtami modernistycznymi: Artur Oppmann (Or-Ot), Maryla Wolska (Zawrat). Jedną z najmłodszych osób publikujących teksty w „Wiek Młodym” była szesnastoletnia wówczas Oleńka Drahanowska, znana później jako Olga Małkowska, pionierka polskiego skautingu i autorka harcerskiego hymnu *Wszystko, co nasze, Polsce oddamy*.

Stosunkowo rzadko redaktorki sięgały po przekłady utworów zagranicznych¹⁰, co skądinąd stanowi charakterystyczny wyróżnik pism lwowskich w porównaniu z tymi wydawanymi w Królestwie Polskim, gdzie tego typu publikacje pojawiały się często i stanowiły pewien sposób na unikanie kłopotów z carską cenzurą (Woźniakowski, 2019). W piśmie zamieszczali utwory nie tylko mniej lub bardziej profesjonalni literaci, ale także przedstawiciele nurtu pedagogicznego, tacy jak wspomniana już Maria Weryho, Maria Dynowska czy Jadwiga Chrzęszczewska.

Pozostałych autorów publikujących w „Wiek Młodym” zaliczyć można do kilku kręgów. Największy związany był z miejscowym galicyjskim środowiskiem literackim i pedagogicznym. Reprezentował on głównie dwa duże ośrodki kulturalne Galicji: Lwów i Kraków (np. Mieczysława Ślęczkowska¹¹, Waleria Stacherska¹², Józefa Januszówna¹³, Brunona Bruchnalska¹⁴,

---

gdzie prowadził pomiary kartograficzne i badania archeologiczne. Pod koniec życia osiadł we Lwowie, gdzie zmarł w 1904 r.

- 10 W roczniku 1898 pojawiły się dwa teksty tłumaczone: historyczne opowiadanie czeskiego pedagoga i pisarza dziecięcego Cénka Tondera *Czarna magia IMPana Olbrychta ze Skworca* oraz wiersz pochwalny na część Adama Mickiewicza pióra Johanna Ludwiga Uhlanda w tłumaczeniu Seweryny Duchyńskiej. Prócz tego w 1903 r. opublikowano po śmierci papieża Leona XIII dwa jego wiersze w przekładzie Stanisława Rossowskiego.
- 11 Nauczycielka szkół powszechnych i dyrektorka szkoły wydzielonej im. Adama Mickiewicza w Krakowie, autorka powiastek historycznych, która publikowała swoje teksty także w „Małym Światku” (Jarowiecki, 2008).
- 12 Nauczycielka i autorka dwóch książek dla dzieci: *Dziennik Maryli* (Lwów 1889) oraz *Wolne chwile po nauce* (Kraków 1891) z ilustracjami Władysława Tetmajera. Zmarła w 1902 r.
- 13 Zachowała się wzmianka o jej odczycie *O potrzebie i środkach wdrażania dzieci do panowania nad sobą* zorganizowanym z inicjatywy Ogniska Nauczycielskiego w 1910 r. („Naprzód” 18 luty 1910, nr 39).
- 14 Siostra Wilhelma Bruchnalskiego – historyka literatury, profesora Uniwersytetu Lwowskiego, autorka kilku książek dla dzieci i młodzieży wydanych w początkach XX w.

Jadwiga Strokowa¹⁵, Emilia Pajgertowa¹⁶), pojawiały się też teksty autorów prowincjonalnych i ludowych (np. Franciszek Marzec¹⁷, Eugenia Rymańska¹⁸). Sporą grupę stanowiły osoby przysyłające teksty z innych części Polski, głównie z położonych w pobliżu ziem zaboru rosyjskiego, np. Seweryna Duchńska (Zyga, 1983), Zuzanna Morawska (Mława), Anna Zielińska (Warszawa), Jadwiga Warnkówna¹⁹, Zofia Bukowiecka. Znacznie słabiej reprezentowany był zabór pruski, co wynikało zapewne z większych obostrzeń we wzajemnych kontaktach międzygranicznych (Irena Stablewska²⁰). Sięgano też po utwory uznanych klasyków literatury dziecięcej, których publikacje zwykle miały charakter okolicznościowy (Adam Mickiewicz, Maria Konopnicka, Narcyza Żmichowska, Stanisław Jachowicz). Co interesujące, na liście publikujących zdecydowanie przeważają autorki. Wydaje się, że nie wynikało to z feministycznych przekonań redaktorek, a jedynie odzwierciedlało stan ówczesnego środowiska związanego z literaturą dziecięcego pokolenia.

W czasopiśmie drukowały także autorki związane z ruchami feministycznymi – np. Regina Pniowerówna (Kołodziejska-Smagała, 2022) czy Waleria Marrene-Morżkowska (Szczuka, 2013), oraz reprezentujące poglądy lewicowe, np. Maria Jankowska, Fryderyka Lazarus²¹ czy poetka Julia Terpiłowska, która wypowiadała się na temat funkcji kobiety w warszawskim tygodniku „Rola” Jana Jeleńskiego (Friedrich, 2019). Szerokie spektrum publikujących sprawiło też, że wytworzyła się pewna specjalizacja autorów w odniesieniu do kwestii gatunkowych, jak i adresowania twórczości do określonej grupy wiekowej (tabela 2).

---

15 Pisarka galicyjska znana też pod pseudonimem Jadwiga z Łobzowa. Współzałożycielka pierwszej czytelnicy Towarzystwa Szkoły Ludowej. Publicystka i autorka ponad 100 tomików poezji i prozy (Adamczewski, 1996).

16 Szlachcianka z Zadwórze pochodząca z rodziny Bohdanów, która pozostawiła po sobie pamiętnik spisany już po wojnie w Dynowie po utracie majątku.

17 Publikował też w lwowskim czasopiśmie ludowym „Chata”, autor opowiadań i wierszyków dla dzieci wydanych w zbiorach *O jaskółce* (Tarnów 1893) oraz *Wianuszek* (Złoczów 1890).

18 Współwłaścicielka majątku w Krukienicach w rejonie mościckim, matka Zofii i Ireny Maternowskich, żołnerek AK, uczestniczek powstania warszawskiego.

19 Pisarka i pedagog, organizatorka pensji najpierw w poznańskim, a potem w Królestwie Polskim, członkini Zjednoczonego Stowarzyszenia Ziemianek, autorka wierszy i podręczników szkolnych (Mikinka, 2020).

20 Literatka z Zalesia w powiecie gostyńskim.

21 Socjalistyczna pedagog pochodzenia żydowskiego bliska poglądom Janusza Korczaka. Urodzona we Lwowie, dorosłe życie związała z Warszawą. Na łamach „Wiek Młodym” opublikowała kilka wczesnych utworów. Pierwsze książki dla dzieci wydała dopiero w końcu pierwszej dekady XX w. (*Złoty pokoił*, Kraków 1912 i *Moja gromadka*, Lwów 1910).

Tabela 2. Liczba tekstów poszczególnych rodzajów publikowanych przez autorów w „Wiek Młodym”

Autor	Liczba tekstów	Rodzaj tekstu				W tym w dodatku dla dzieci			
		P	O	W	K	P	O	W	K
Irena Mrozowicka	347	178	79	37	53	8	49	23	40
w tym jako Nagoda lub N....a	141	49	60	18	14	8	34	15	10
w tym jako Niebliziński	13	0	0	0	13	0	0	0	9
Zofia Mrozowicka	213	32	45	115	21	5	33	41	8
Helena Prendowska	116	18	86	1	11	18	77	1	6
Zofia Rudnicka (Biała Babcia)	107	93	6	8	0	43	5	3	0
Anna Załęska	59	42	17	0	0	37	12	0	0
Józefa Januszówna	37	2	35	0	0	0	15	0	0
Łucyan K	37	2	33	1	1	2	33	1	1
Mieczysława Śleczkowska	29	21	8	0	0	0	4	0	0
Stanisław Nowiński	27	11	16	0	0	0	11	0	0
Adela Suchocka	25	2	9	14	0	0	7	4	0
Waleria Stacherska	22	13	9	0	0	0	5	0	0
Maria Konopnicka	20	0	1	19	0	0	1	4	0
Zuzanna Morawska	20	9	10	1	0	0	3	0	0
Ignacy Nowicki (I. Nowicki)	19	0	0	19	0	0	0	13	0
Władysław Bełza	19	0	2	17	0	0	2	3	0
Amelia Wojowska	18	6	12	0	0	6	8	0	0
Regina Pniowerówna	16	0	0	4	12	0	0	3	6
Franciszek Marzec (Fr Marzec)	15	0	0	3	0	0	0	12	0

P – powieści (w odcinkach), O – powiastki i opowiadania, W – poezje, K – komedijki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy czasopisma.

W okresie jedenastoletniego funkcjonowania pisma zestaw autorów publikujących swoje teksty w kolejnych numerach ulegał zmianie. W 1902 r. zmarła Waleria Stacherska, a w 1903 r. Zofia Rudnicka, które dość intensywnie współpracowały z pismem we wcześniejszych latach. Swoistą „zmianę warty” w tym względzie zaobserwować można w końcu lat 1897, 1899 i 1903. Zwłaszcza w tym ostatnim roku odnotowano liczne debiuty. Szczególnie aktywnymi autorami okazali się wówczas Anna Zielińska oraz Stanisław Nowiński. Ten drugi wydał także w wersji książkowej *Powiastki z życia dzieci* (wyd. Seyfarth Czajkowski) oraz nakładem samego czasopisma powieść *Relikwia Helenki* (A. Grefkowicz i in., 2005)²². Niektórzy autorzy współpracowali z czasopismem bardzo krótko

22 „Wiek Młody” wydawany był sumptem drukarni Karola Winiarza, która oprócz nakładu dwutygodnika tłoczyła także książki dla dzieci (Boczar, 2018).

i publikowali swoje utwory tylko w jednym roczniku, np. Cecylia Niewiadomska²³ w 1903 r.

Utwory

Teksty literackie publikowane w „Wiek Młodym” zaliczyć można do kilku gatunków. Załączany do roczników spis treści zmieniał kilkakrotnie te kategoryzacje, jednak – podążając za jednym ze schematów – wyróżnić można w tym względzie: dłuższe powieści w odcinkach, krótsze opowiadania, powiastki i obrazki beletrystyczne, utwory poetyckie oraz utwory dramatyczne (najczęściej tzw. komedyjki czyli wesołe scenki o wydźwięku dydaktycznym).

Tabela 3. Teksty literackie w „Wiek Młodym” według gatunków

Gatunek	Liczba
powieści (w odcinkach)	496
powiastki i opowiadania	515
poezje	354
komedyjki	244
w tym w dodatku dla dzieci:	
powieści (w odcinkach)	127
powiastki i opowiadania	352
poezje	67
komedyjki	201

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy zawartości czasopisma.

Schemat ten dotyczył zarówno właściwego numeru, jak i dodatku dla młodszych dzieci, przy czym w tym drugim przypadku tekstów dłuższych było jednak znacznie mniej (tabela 3). Warto zauważyć, że spora grupa tekstów pomimo dużego stopnia beletryzacji podejmowała tematykę popularnonaukową, a ich funkcja edukacyjna przeważała wyraźnie nad artystyczną. Największą pod względem objętości grupę stanowiły dłuższe utwory pisane prozą. Najczęściej poruszały one tematykę historyczną i pedagogiczną. Już w pierwszym roczniku pisma pojawia się powieść pensjonarska Ireny Mrozowickiej *Wielkie cele* oraz dwa obrazki historyczne z czasów Stefana Batorego i św. Kingi. Fabuły dziejowe często miały charakter kompensacyjny (Wierzbicki, 1999). Nawiązywały do tych okresów naszej historii, gdy Polska mogła się chlubić siłą swojego oręża i swojej

23 Siostra malarza Eligiusza Niewiadomskiego, który był zabójcą pierwszego prezydenta RP Gabriela Narutowicza.

dplomacji. W tym celu przypominano symboliczne wydarzenia, takie jak obrona Głogowa w 1109 r. czy chrzest Litwy w 1388 r. Opowieści z wątkami historycznymi stanowiły też często adaptacje utworów przeznaczonych dla dorosłego czytelnika – np. *Legionista znad Niemna* w opracowaniu Józefy Januszówny stanowił przeróbkę powieści E. Orzeszkowej *Nad Niemnem*, z kolei Zofia Mrozowicka uprzystępniła młodemu czytelnikowi opowieści dziejowe Józefa Ignacego Kraszewskiego (*Mały Książ*)²⁴. Historia obecna była nie tylko w postaci wielkich wydarzeń. Stanowiła często pewien sposób widzenia rzeczywistości w ujęciu rodziny czy małej ojczyzny, w której antenaci determinują zachowania przyszłych pokoleń. Warto w tej gestii wspomnieć interesujące opowiadanie Brunony Bruchnalskiej *Z ciemności do światła*, nawiązujące w sposób nieoczywisty do galicyjskiej rabacji z 1846 r. Ważny element tematyczny opowieści stanowiły też perypetie szkolne odwołujące się wprost do doświadczenia potencjalnego czytelnika. Tego typu utwory mogły mieć charakter historyczny, np. 6-odcinkowy pamiętnik studenta z końca XVIII w. lub opowieść o Szkole Rycerskiej M. Ślęczkowskiej, jak również wprowadzać realia bardziej współczesne (np. *Wypracowanie* Walerii Marrene-Morżkowskiej).

Częściej koncentrowano się jednak na wewnętrznym rozwoju bohatera lub bohaterki. Dość charakterystyczne były w tym względzie cykle dydaktyczne ukazujące postać wzorcową (A. Suchocka, *Z młodości wielkiego człowieka*, M. Ślęczkowska, *Obrazki z młodości zanego obywatela*). Specyficzny dla twórczości tego okresu był także motyw opuszczenia lub osierocenia, który stanowił element presji na młodocianego bohatera i wymuszał na nim trudne decyzje życiowe (*Opiekun Jani*, *Siostra Marta*). Trzeba też zauważyć, że wszystkie utwory o tej tematyce prezentowały tradycyjny model pedagogiki opartej na autorytecie, relacji ucznia i mentora, nagrodzie i karze oraz wzbudzaniu wyrzutów sumienia. Wychowanie dziecka miało być przede wszystkim kształceniem charakteru zarówno dla jego własnego dobra i szczęścia, jak również w celu przygotowania do realizacji obowiązków w społeczeństwie, a w mniejszym stopniu nauczaniem pewnych faktów (Walasek, 2013). Przedstawiano pozytywistyczny pogląd na wykształcenie:

24 Warto zauważyć, że kwestia dowolności adaptacji oraz przedruku dzieł obcych nie była przed I wojną światową uregulowana na terenie Galicji. W 1886 r. przyjęto tzw. konwencję berneńską, w wyniku której niezbywalne prawa autorskie były chronione od momentu powstania dzieła. Do umowy tej przystąpiło z początku kilkanaście krajów, w tym m.in. Niemcy. Jednak Austro-Węgry, jak i Cesarstwo Rosyjskie nie ratyfikowały tej umowy przed I wojną światową. Określone tą konwencją prawa weszły w życie w wolnej Polsce dopiero po 1920 r. Dodać należy, że prawo do integralności dzieła uniemożliwiające swobodne adaptacje bez wiedzy autora uchwalono dopiero w 1928 r. w wyniku nowelizacji konwencji (Suchy, 2018).

Ale (...) nie twierdzą wcale, że każda kobieta powinna się doktoryzować, tylko że każda powinna się starać wykształcić gruntownie, najpierw dla siebie samej, a potem, żeby na każdy wypadek mieć możliwość zdobycia kawałka chleba sobie i swoim (Mrozowicka, 1898).

Tematyka utworów powieściowych jest mniej lub bardziej aktualna – interesującym tekstem podejmującym problem tożsamości narodowej jest *Na jakiej drodze* Ireny Mrozowickiej, konfrontujący romantyczny i pozytywistyczny patriotyzm. Najdłuższym i zapewne najpopularniejszym utworem z tej grupy (o czym świadczy bogata korespondencja czytelników udostępniona w dziale listów do redakcji) był opublikowany aż w 47 odcinkach (w trzech kolejnych rocznikach) *Pamiętnik Wandzi*. Stylizowana na dokument podróżniczy fabuła przedstawiała losy kilkunastoletniej dziewczynki, która wyjechała wraz z ojcem do Chin i przeżywała w trakcie wyprawy różne, często dramatyczne przygody. Tekst miał formę synkretyczną: z jednej strony podejmował tematykę życia codziennego, z drugiej stanowił rodzaj dziennikarskiego reportażu z Dalekiego Wschodu w burzliwym okresie związanym między innymi z wybuchem powstania bokserów w Państwie Środka. Relacja została spisana najprawdopodobniej z autopsji²⁵, ze sporym talentem obserwacyjnym i literackim, co ujawnia technika budowania napięcia i obrazowania egzotycznej rzeczywistości. Zważywszy na znany passus z *Wesela* Wyspiańskiego, temat był na owe czasy zadziwiająco pasjonujący i modny, choć przecież odległy w przestrzeni (Łoch, 2011). Za istotną cechą tekstu wypada uznać brak ostro nakreślonej granicy między dokumentalną relacją a fikcyjną opowieścią, chociaż kategoria realizmu czy prawdopodobieństwa zdarzeń była przecież dla ówczesnego okresu istotnym kryterium estetycznej oceny (Kozicka, 2003). Aplauz czytelniczy pokazuje też, że już w tamtym okresie dużą popularnością cieszyła się przyjęta przez autorkę strategia infotainment, umożliwiająca w atrakcyjny sposób przekazywanie wiedzy o odległych krajach. Fabuły egzotyczne stanowiły raczej uzupełnienie tematyczne, jednak ich obecność wynikała do pewnego stopnia z migracyjnych doświadczeń Polaków w XIX w. (Rogoż i Kolasa, 2017). Egzotyka dalekich mórz pojawiała się także w nielicznych utworach adaptowanych głównie z języka angielskiego (*W lupinie orzecha* o marynarzu z Cayenny, *Braciszek zza morza*, czyli adaptacja opowiadania Theo Gifta *Cape Town Dick* z 1885 r.). W dodatku dziecięcym dłuższe utwory pisane prozą poruszały najczęściej tematykę obyczajową i rodzinną. W większości były to opowieści o kompozycji otwartej, gdzie każdy kolejny odcinek stanowił

---

25 Formalnie wysyłana była do redakcji przez ciotkę tytułowej bohaterki ukrywającą się pod pseudonimem O.K.

nową autonomiczną przygodę (*Wakacje u dziaduniów*). Twórczość dla młodszego czytelnika często przybierała też postać bajki i opierała się na personifikacji (*Lalka, Sztukowana bajeczka*).

W odróżnieniu od dłuższych utworów drobniejsza twórczość prozatorska i poetycka znacznie częściej miała charakter okolicznościowy. Podążała za kalendarzem przyrodniczym, religijnym oraz historycznym. Nawiązywała do ważnych wydarzeń takich jak rozmaite uroczystości, rocznice albo zgony sławnych ludzi. Akcentowała też pewne ważne przekazy skierowane do czytelników. Utworem rozpoczynającym pierwszy numer „Wieku Młodego” jest wiersz Henryki Strawińskiej *Powitanie* mający charakter manifestu programowego. Traktuje on o jednoczeniu dzieci z miast i wsi, biednych i bogatych w kręgu ojczyzny oraz pracy i nauce na jej użytek. Tego typu utwory operowały powtarzalnymi symbolami (godła, wiary, oręża) i stanowiły przekaz wybitnie skonwencjonalizowany²⁶.

Elementy religijne twórcy często wiązali z elementami patriotycznymi, czego przykładem są takie utwory jak *Ojczyzna naszego dziecka* W. Bełzy oraz *Hymn dziatwy polskiej* Z. Mrozowickiej. Nierzadko powtarzały się różne motywy religijne: krzyż, Matka Boska, pokuta, komunie święta, zmartwychwstanie itp. Dwutygodnik w dużym stopniu promował tradycyjne wartości chrześcijańskie i ideały wychowawcze łączył z Dekalogiem. Niektóre publikowane wiersze miały charakter modlitewny i medytacyjny (*Modlitwa do świętej Cecylii* Narcyzy Żmichowskiej, *Modlitwa wiejskiej dziewczyny* Władysława Bełzy, *Modlitwa na wstępie wieku* – nawiązująca do religijności związanej z millenaryzmem, *Pieśń do Najświętszej Panny* Heleny Stróżyńskiej). Takie wiersze sprawiały wrażenie poezji gestów. W tekst wplatanobowiązuje kanony liturgiczne takie jak tradycyjne chrześcijańskie pozdrowienia lub błogosławieństwa. Niekiedy teksty stanowiły wręcz parafrazy faktycznych formuł modlitewnych (*Pod Twoją obronę*). Liczne drobne utwory odwoływały się również do corocznie obchodzonych świąt religijnych: Bożego Narodzenia wraz z Wigilią, Wielkanocy, Dnia Zadusz nego, a także rzadziej Bożego Ciała i Zwiastowania Pańskiego. Utwory te cechowały się prostą symboliką, dużym stopniem konwencjonalizacji i odwołaniem się do stałych rytuałów oraz tradycji związanych z przeżywaniem okresu świątecznego. Opublikowano też dwa ostatnie wiersze łacińskie papieża Leona XIII (Giacchino Pecci) w tłumaczeniu Stanisława Rossowskiego. Wpisywały się one w nurt publikacji okolicznościowych, w tym akurat przypadku związanych ze śmiercią ówczesnego biskupa Rzymu.

---

26 Numer 18 z 1894 r. otwierał krótki wiersz Gabrieli z Załęskich Jasińskiej, który umieszczony był na dekoracji stolika okolicznościowej wystawy zorganizowanej we Lwowie w związku z wizytą cesarza Franciszka Józefa.

Tego typu poezja głównie jednak oddawała hołd różnym osobom zasłużonym dla polskiej kultury. W 1893 r. wydrukowano wiersz upamiętniający zmarłego Teofila Lenartowicza. Podobny liryk zamieszczono w związku z setną rocznicą urodzin Stanisława Jachowicza. Honorowano także osoby żyjące. Z okazji jubileuszu poświęcono wiersz Kornelowi Ujejskiemu. W 1895 r. w ten sposób wyróżniono też Sewerynę Duchieńską, która przyjechała z wizytą do Lwowa z dalekiej Francji, gdzie przebywała na emigracji. Wyliczone utwory były okazją do poruszenia wątków patriotycznych bez względu na nastrój samej liryki: funeralny w przypadku Lenartowicza, panegiryczny w odniesieniu do Ujejskiego, a wręcz tyrtejski w przypadku Duchieńskiej.

Na łamach „Wiek Młodego” opublikowano również szereg tekstów literackich szerzej znanych i zaliczanych do klasyki. W pierwszym rzędzie trzeba wskazać spuściznę literacką Adama Mickiewicza. W 1898 r. ukazał się numer specjalny poświęcony postaci wieszczki narodowej i w jego treści pojawiły się fragmenty *Pana Tadeusza*, *Ody do Młodości*, *Dziadów*, *Konrada Wallenroda*, *Sonetów krymskich*, ballady *Świtez*. Części narodowej epepei wykorzystane zostały również w innym numerze pisma w związku z tematyką legionową. W tym samym roczniku 1898 ukazał się krótki fragment noweli Bolesława Prusa *Anielka* pod tytułem *Orędowniczka*. Wielokrotnie w czasopiśmie pojawiały się też utwory Marii Konopnickiej (głównie poezje). Znany wiersz *W piwnicznej izbie* kontrastujący życie wiejskie i miejskie opublikowany został w dodatku dla młodszych dzieci. W setną rocznicę utworzenia oddziałów polskich we Włoszech zamieszczono słowa pieśni znanej dziś jako *Mazurek Dąbrowskiego* wraz z nawiązującym do jego słów utworem Władysława Bełzy. Z twórczości poetyckiej Teofila Lenartowicza zacytowano fragmenty popularnego podówczas poematu *Bitwa Raclawicka*, który z pewnością przyczynił się do stworzenia legendy Tadeusza Kościuszki. Poezja okolicznościowa zwykle nawiązywała do rocznic rozmaitych wydarzeń (np. stulecie bitwy pod Raclawicami i insurekcji kościuszkowskiej, stulecie utworzenia Legionów Polskich we Włoszech, trzechsetlecie stworzenia Unii Brzeskiej, rocznice Konstytucji 3 maja). Bardziej oryginalnym przykładem takiego nawiązania był wiersz Zofii Mrozowickiej sięgający do wydarzeń z 27 lutego 1861 r., kiedy to carscy żołdacy krwawo rozprędzili pokojową manifestację w Warszawie:

Gwałt straszny i wrzawa, i strzały po strzałach...
Na kogo? Na lud ten wznoszący modlitwy!
Nie walka to równa, nie szturm to na wałach:
Bezbronnych wróg dziki morduje bez bitwy!²⁷

---

27 Z. Mrozowicka, 27 luty 1861 roku, „Wiek Młody” 1894, nr 4, s. 26.

Na poziomie agendy zauważalna jest powtarzalność motywów i schematów w odwołaniu do zmian przyrodniczych: pór roku, długości dnia, przylotów i odlotów ptaków wędrownych, żniw i innych prac polnych oraz do świąt i tradycji ludowych. Opisywano proste elementy natury: kwiaty, drzewa, deszcz, śnieg, słońce, akcentując zwłaszcza rozmaite zjawiska związane z następstwem pór roku. Większość tego typu utworów nie odżegnywała się od tonu moralistycznego, aczkolwiek publikowano także drobne teksty satyryczne, fraszki i epigramaty.

Istotną częścią twórczości literackiej prezentowanej w „Wiek Młodym” były utwory dramatyczne. Określano je najczęściej mianem komedijek, ponieważ zazwyczaj miały one charakter humorystyczny lub satyryczny. Pojawiły się też sceniczne adaptacje baśni oraz obrazów historycznych. Najprostsza postacią dramatyczną był monolog w postaci dłuższej wypowiedzi na konkretny temat, przypominającej występ kabaretowy z didaskaliaми określającymi zachowanie aktora w trakcie wygłaszania kwestii. Zazwyczaj taka wypowiedź kończyła się jakąś ironiczną pointą. Najdłuższe utwory dramatyczne składały się natomiast z czterech odcinków, aczkolwiek wszystkie miały formę jednoaktówek. Uwzględniały one obecność kilku postaci, najczęściej były to dzieci w wieku szkolnym lub przedszkolnym. Oprócz dialogów opisowi towarzyszyły didaskalia. Niekiedy też sugerowano śpiew. Fabuła najczęściej dotyczyła życia codziennego lub szkoły. Akcja ograniczała się do kilku prostych wydarzeń, a element scenicznego napięcia stanowił zazwyczaj jakiś humorystyczny akcent związany z wadami charakteru poszczególnych postaci (np. lenistwo czy gadulstwo). Znacznie więcej komedijek opublikowano w dodatku dziecięcym, jednak w głównej części czasopisma dialogiczna forma literacka pojawiała się przynajmniej raz w roku. Warto nadmienić, że część tych utworów była wykorzystywana praktycznie na potrzeby inscenizacji, np. przedstawienie *Pod obce niebo* Z. Mrozowickiej zostało wystawione w celach dobroczynnych przez uczennice zakładu naukowego M. Bielskiej. W tym kontekście warto pamiętać, że Rada Szkolna Krajowa zatwierdziła „Wiek Młody” jako pismo przeznaczone dla bibliotek szkolnych, szkół ludowych i wydziałowych (Jarowiecki, 2002).

Wnioski

„Wiek Młody” okazał się do pewnego stopnia pismem wzorcowym prezentującym treści wychowawcze w konwencji literackiej. Spełniał ważną funkcję inicjacji literackiej młodych czytelników, czego konsekwencją był dobór odpowiedniej tematyki oraz form gatunkowych. Pismo podążało w tej kwestii za pozytywistycznymi ideałami, starając się edukować

czytelnika w zakresie historii i patriotyzmu, a także w kwestii wychowania i etyki. W autonomicznej Galicji pisanie o kwestiach narodowych i patriotycznych nie napotykało takich przeszkód jak na ziemiach zaboru rosyjskiego i pruskiego. Warto jednak zauważyć, że wielu autorów stosowało nawet kilka rozmaitych pseudonimów i kryptonimów, co oczywiście mogło być elementem literackiej mody, ale co zarazem w dużym stopniu spełniało też zadanie kamuflażu (Płońska, 2020).

Utwory literackie oprócz funkcji estetycznej pełniły funkcję informacyjną oraz aktywizującą. Pomimo dużej powtarzalności określonej symboliki pismo oferowało dość szerokie spektrum literackich wypowiedzi zarówno pod względem formy, jak i treści. Wynikało to w znacznym stopniu ze stworzenia wokół dwutygodnika dość licznego środowiska współpracowników, których aktywność z różnych względów zmieniała się w czasie. Choć w pierwszym okresie wykorzystywano w większym stopniu kontakty nieformalne związane ze środowiskiem lokalnym, a nawet rodzinnym, to w dalszym okresie pismo pozyskało autorów pochodzących także spoza ówczesnej granicy zaborów, a nawet przebywających stale na emigracji. Warto podkreślić, że *belle epoque* na ziemiach polskich stała się okresem, w którym twórczość literacka dla młodego czytelnika po raz pierwszy była publikowana na skalę masową. W kontekście wydawnictwa periodycznego uzyskała ona swoistą wartość publicystyczną i była wykorzystywana do prezentacji aktualnych wydarzeń. Można stwierdzić, iż wynikało to z następstwa procesu emancypacji społeczeństwa, które oczywiście doceniało rolę dawnych wieszczów, ale uważało, że aktywność kulturalna ma charakter utylitarny i popularyzatorski. Stąd wokół „Wiek Młodego” pojawili się nie tylko profesjonalni literaci, ale także osoby z wykształceniem pedagogicznym, naukowcy, aktorzy, a również twórcy ludowi. Reprezentowali oni kilka pokoleń, co również wpływało na wielość treści zawartych w tekstach literackich.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczewski, J. (1996). *Mała encyklopedia Krakowa*. Kraków: Wanda.
- Boczar, E. (2018). Polskie książki dla dzieci i młodzieży wydawane w Galicji Wschodniej w XIX w. *Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, nr 16, 3–22. DOI: 10.24917.20811861.16.1.
- Friedrich, A. (2019). „*Nie tędy droga Szanowny Panie!*”. *Kwestia kobiety i krytyka emancypacji na łamach „Roli” Jana Jeleńskiego*, repozytorium Uniwersytetu Gdańskiego. Pozyskano z: uwb.edu.pl (dostęp: 23.05.2023).
- Gajkowska, C. (1989). Rudnicka z Mrozowickich Zofia. W: *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, s. 612.

- Hutnikiewicz, A. (2012). *Młoda Polska*. Warszawa: PWN.
- Jarowiecki, J. (2008). *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*. Kraków–Wrocław: Księgarnia Akademicka, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”.
- Kapusta, M. *Małopolscy bohaterowie niepodległości. Olga Małkowska (1888–1979) – skauting plus niepodległość*. Pozyskano z: <https://krakow.ipn.gov.pl>, (dostęp: 30.05.2023).
- Kołodziejska-Smagała, Z. (2022). Polish-Jewish female writers and the women’s emancipation movements in the late nineteenth and early twentieth centuries. *Aspasia*, nr 16, 110–129.
- Kowalczyk, J. *Czyżów Szlachecki*. Pozyskano z: <http://powstanie1863.zsi.kielce.pl/index.php?id=c13> (dostęp: 22.05.2023).
- Kozicka, D. (2003). *Wędrowcy światów prawdziwych. Dwudziestowieczne relacje z podróży*. Kraków: Universitas.
- Kuliczowska, K. i Tylicka, B. (red.) (1979). *Nowy słownik literatury dla dzieci i młodzieży*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Łoch, E. (red.) (2011). *Orient w literaturze i kulturze modernizmu*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Markiewicz, H. (1999). *Pozytywizm*. Warszawa: PWN.
- Mikinka, A.E. (2020). *Jadwiga Chrzęszciewska (1853–1935). Wybrane wątki z życia i twórczości. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*, Łódź, nr 55, 131–146.
- Moraczewska, B. (2015). Prekursorka instytucjonalnego wychowania małych dzieci w Polsce Maria Weryho Radziwiłłowiczowa (1858–1944). *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, nr 12, 215–231.
- Mrozowicka, I. (1898). Siostra Marta. *Wiek Młody*, nr 7.
- Myrdzik, B., Morawska, I. i Latoch-Zielińska, M. (2016). *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Metodyczny wielość o różnych przestrzeniach*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Płońska, K. (2020). Pseudonim a autor. Metody ustalania autorstwa niepodpisanych lub sygnowanych pseudonimem utworów literackich. *Tekstura. Rocznik Filozoficzno-Kulturoznawczy*, nr 9, 9–24. DOI: 10.12775/30752.
- Rogoż, M. i Kolasa, M. (2017). Itineraria i gawędy podróżnicze w lwowskim „Wiek Młodym” (1893–1904). *Rocznik Historii Prasy Polskiej*, nr 20(2), 61–72.
- Socha, I. (1990). Czasopisma dla młodzieży – literatura piękna – wychowanie literackie (1918–1939). *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, nr 1179, s. 171.
- Suchy, J. (2018). Kształtowanie się zasad ochrony praw autorskich na gruncie Konwencji Berneńskiej. *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne*, nr 19(2), 99–109.
- Szczuka, E. (2013). Waleria Marrene-Morzkowska – literatka i feministka. *Nowy Wyszokowiak*, nr 41, 8–9.

- Urbański, P. (red.) (2010). *Etos humanistyczny*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
- Walasek, S. (2013). Rodzina i jej obowiązki wobec najmłodszych na łamach prasy przełomu XIX i XX wieku. W: I. Michalska i G. Michalski (red.), *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wierzbicki, A. *Historiografia polska doby romantyzmu*. Warszawa: Monografie FNP.
- Woźniakowski, K. (2019). Warszawski „Przyjaciel Dzieci” pod redakcją Jana Skińskiego (lipiec 1892 – marzec 1911). Część 1: Charakterystyka ogólna, teksty literackie. *Rocznik Historii Prasy Polskiej*, nr 22 (4), 45–77. DOI: 10.24425. rhpp.2019.131502.
- Zięba, N. *Miejskie Centrum Kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim*. Pozyskano z: <https://www.facebook.com/140717669314091/posts/3233851373334023/> (dostęp: 22.05.2023).
- Zyga, A. (1983). *Krakowskie czasopisma literackie drugiej połowy XIX wieku (1860–1895)*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Piotr Borek – prof. dr hab. Jego główne zainteresowania naukowo-badawcze to: literatura staropolska, edytorstwo tekstów dawnych, problematyka etniczna, piśmiennictwo okolicznościowe do końca XVIII w., testamentologia, epika historyczna. Autor książek: *Ukraina w staropolskich dziurach i pamiętnikach. Bohaterowie, fortece, tradycja* (Kraków 2001); *Szlakami dawnej Ukrainy. Studia staropolskie* (2002); *Od Piławiec do Humania. Studia staropolskie* (2005); *W służbie Klio. Studia o barokowych pisarzach „minorum gentium”* (2011); „Przyszłym czasom swej sławy gotować poprawce”. *Studia o literaturze i piśmiennictwie wieków dawnych* (2015).

Michał Rogoż – dr hab., prof. UKEN. Jego zainteresowania naukowe obejmują m.in. polski rynek wydawniczy książki i prasy dla młodego odbiorcy, literaturę dla dzieci i młodzieży, cenzurę i propagandę w Polsce Ludowej oraz szerokie spektrum zagadnień prasoznawczych. Autor książek: *Czasopisma dla dzieci i młodzieży Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia” w latach 1945–1989. Studium historycznoprasowe* (2009); *Fantastycznie obecnie. Anglojęzyczne bestsellerowe cykle powieściowe dla dzieci i młodzieży we współczesnej polskiej przestrzeni medialnej* (2015); współautor: *Prasa dla dzieci i młodzieży 1824–1918*, t. 1–3 (2018).

